

بسم الله الرحمن الرحيم

نقش محبت و آزادی در تربیت کودکان از دیدگاه روانشناسی اسلامی

استاد راهنما:

مریم مهری

محققان:

سمیرا واهی

مهناز ناصری

فاطمه امینی چگنی

سیده آمنه موسوی فرد

چکیده

پدر و مادر نقش اساسی در تربیت کودک به عهده دارند. روش های تربیتی متعددی برای تربیت کودکان در کتب متعدد تربیتی ذکر شده است که نویسندگان آنها روان شناسان تربیتی غربی هستند. برای تربیت کودکان با اصول و فرهنگ اسلامی و ایرانی نیاز است که روش های تربیتی اسلامی مورد توجه ویژه قرار گیرد.

به تصور غلط برخی از والدین شخصیت کودکان در زیر ۷ سالگی شکل نگرفته و شخصیت آنان پس از طی دوره کودکی یا نوجوانی شکل می گیرد. اما نکته کلیدی اینجاست که بسیاری از رفتارهای تربیتی ما در زیر ۷ سال سازنده شخصیت کودکان است. اگر تربیت کودک را به زراعت تشبیه کرد، روح و روان فرزند را زمین زراعی فرض کنیم، باید گفت نوع برخورد ما با کودک در سن زیر ۷ سالگی روح و روان او را برای آموزش های تربیتی در سنین بالاتر را فراهم می کند و زمینه ساز و پایه ریزی محکمی برای شخصیت سازی دوران نوجوانی و جوانی می باشد که بسیاری از مشکلات شخصیت دوره نوجوانی و جوانی را می توان در عدم زمینه سازی صحیح تربیتی در دوره تولد تا هفت سالگی جست و جو کرد. اگر مزرعه روح و روان کودک پیش از ۷ سال آمادگی لازم را داشته باشد پس از ۷ سال، زحمت پدر و مادر تنها بذر پاشیدن است. کودکی که در این مدت زندگی خود را به خوبی طی کرده باشد خیلی خوب رشد میکند. دو نیاز اساسی در این دوره و دوره های دیگر که البته وجودشان در این دوره خیلی مهم و حساس هست احترام و محبت هست گزاره های تربیتی ما باید پیام احترام و محبت را انتقال دهند و همین آزاد گذاشتن کودک که یکی از جنبه های مهم محبت است از نیاز اساسی آن هست که اثر بسزایی در تشکیل شخصیت فرد دارد و نکته قابل توجه نقشی که مادران ما در پرورش یک انسان دارند خیلی مهم است که بدانند کوچک ترین رفتار آنها در پرورش روح و روان یک انسان موثر است. و اینکه از مشکلات پیش روی تربیت اطلاع پیدا کنیم و در صدد رفع آنها باشیم.

کلمات کلیدی: آزادی، محبت، تربیت، کودک

مقدمه

پدر و مادر نقش اساسی در تربیت کودک به عهده دارند. روش های تربیتی متعددی برای تربیت کودکان در کتب متعدد تربیتی ذکر شده است که نویسندگان آنها روان شناسان تربیتی غربی هستند. برای تربیت کودکان با اصول و فرهنگ اسلامی و ایرانی نیاز است که روش های تربیتی اسلامی مورد توجه ویژه قرار گیرد. از مهم ترین اصول تربیتی کودکان در روش اسلامی عبارتند از: آزاد گذاشتن کودک و محبت به او. در واقع دوست داشتن و اختیار، در تعالی و به کمال رساندن کودک با توجه به معرفت قرآنی نقش اساسی دارند.

استاد محسن عباس ولدی، کارشناس دین مدرس و محقق مسائل تربیتی و نویسنده انواع کتابهای روانشناسی در حوزه روانشناسی اسلامی تربیت کودک تلاش بسیار فراوانی کرده است که از جمله کتاب های استاد در حوزه ی تربیت کودک مجموعه ۱۳ جلدی «من دیگر ما» است که در این ۱۳ جلد کتاب تمام آیات و روایاتی و تمام نکات روانشناسی که نیاز تربیت کودک هست جمع آوری کرده اند و این مقاله بر گرفته از ۳ جلد کتاب استاد است به نام های : مشکلات پیش روی تربیت در دنیای امروز (جلد اول)، نقش محبت در تربیت فرزند (جلد دوم)، نقش آزادی در تربیت فرزند (جلد سوم) و هم چنین برداشتهای که از مطالب گفته شده است.

پژوهش حاضر در صدد پاسخ به این پرسش است که نقش محبت و آزاد گذاشتن کودک در تربیت کودکان چیست؟ و در پاسخ به این پرسش به این موارد رسیده است: آثار محبت به کودک عبارتند از: همسان سازی، ایجاد روحیه تبعیت، بالا رفتن آستانه تحمل و کم شدن توقع، پیشگیری از انحراف، آموزش محبت ورزی ایجاد رابطه عاطفی میان کودک و والدین، تخلیه انرژی و رسیدن به آرامش، دستور پذیری، پاسخ دادن به حس کنجکاوی کودک، کمک به استقلال کودک و کمک به بزرگ شدن.

مفهوم شناسی

محبت: به معنای دوست داشتن و میل به چیز لذت بخش در اصطلاح علمای اخلاق و عرفان محبت به معنای میل امر موافق هرگاه این میل که به چیزی که لذت بخش هست از حد بگذرد با شدت و افراط به نهایت برسد عشق نامیده می شود.

آزادی: آزادی به حریت، اختیار، خلاف بندگی و قدرت عمل یا ترک عمل معنا شده است رفتار و کنشی را که انسان بر اساس خواسته برآمده از میل و اراده خود محقق میکند می کند، آزادی می کوشند.

تربیت: از ریشه (رب، یرب) در معانی زیر آمده پروردن سرپرستی و رهبری کردن، رساندن به فرجام، به تعالی و کمال رساندن، از افراط و تفریط در آوردن به اعتدال بردن، استوار و متین کردن.

روان شناسی اسلامی : یعنی عملی ساختن کلام نقلی و کلام عقلی اسلام به صورت روزمره و مفید با روشهای کاربردی روانشناسی روز یعنی تبدیل واژگان آسمانی قرآن به معرفت می باشد.

رابطه تربیت فرزند با رابطه وجودی ما

قبل از ازدواج باید به تربیت کودک اهتمام ویژه داشت. پرندگان مصداق مهم تربیت را در ذهن تداعی می کنند. پرنده به پرورش جوجه و مراحل رشد آن دقت ویژه دارد. فرزند صالحی که زشت و بد بلد نبوده و به دور از معاشرت با افراد و دوستان ناباب را می توان به جوجه پرندگان تشبیه کرد ولی بعدها بعد از ازدواج و بچه داری به این نتیجه رسید هرچند که مراحل رشد فرزند با جوجه ها در ابتدا متشابه است ولی با گذر عمر و بزرگ شدن انسان فردی خود مختار، متکلم می باشد؛ بر خلاف جوجه ها عاشق می شوند. با دوستان صالح و نا صالح همنشین می شوند. این مقاله راهنمای خوبی است که از کتاب اصلی تخلیص شده که به زبان ساده و قابل فهم برای عموم باز نویسی شده عنوان این کتاب برگرفته از نامه سی و یکم نهج البلاغه بر گرفته شده است که متن این نامه این گونه می باشد: ((وجدتک بعضی بل وجدتک کلی حتی کان شیئاً لو أصابک أصابنی وکان الموت

لو أتاك أتانى من أمرک مایعینی من أمرِنفسی))؛ پسرکم تو را جزئی از خود نه بلکه تمام وجود خود میدانم..... منظور نامه این است که فرزندان خود را خودمان بدانیم نه جزئی از خود ما که بهتر بتوانیم با آنها ارتباط برقرار کنیم و تربیت شان آسان باشد.

در واقع انسان همیشه آرزوی این را دارد که به گذشته برگردد در واقع با توجه به کلام مولا علی (علیه السلام)، فرزند همان خود فرد است که فرصت زندگی دوباره پیدا کرده است. ما برای پیشرفت خودمان چقدر وقت می گذاریم اگر عمر دوباره پیدا کنیم .

مشکلات پیش روی تربیت

مشکلات را بشناسیم ولی در مقابل آنها قد خم نکنیم.

(الف) نا آگاهی تأثیرگذار تربیتی از مبانی و روشهای تربیت دینی: از لحاظ دینی سه قشری که در تربیت فرزندان مؤثر هستند والدین، معلمان و روحانیون میباشند دیده شده که اکثر والدین روشهایی را برای تربیت فرزندان درپیش گرفته اند که هیچ رد پایی در معارف دینی ندارد استاد عباسی میگوید یک روز خانمی دخترش را نزد من آورده بود تا او را هدایت کنم با دختر که وارد صحبت شدم وی می گفت چون مادر نمازهایش را اول وقت میخواند من را نیز به خواندن نماز اول وقت مجبور می کرد و گاهی برا اینکه از ناسزا و دشنام های مادرمان در امان باشیم رو به قبله می ایستیم و با کراهت چیزهایی را زمزمه می کردم وقتی از مادر پرسیدم حرف دخترش را تأیید کرد. من با تعجب مانده بودم که کجا دین آمده که این گونه فرزندان خود را برای خواندن نماز اول وقت دعوت کنید در حالی که خدا نماز اول وقت را واجب نکرده است؟ نا آگاهی از روشهای تربیت صحیح، تنها در دین فرزندان ما مشکل ایجاد نمی کند سلامت روحی و روانی بچه های ما نیز به روشهای صحیح تربیتی بستگی دارد برای فرزندان خود محدودیتهای سنگینی قائل نشوید، امرونی های نابه جا و گزاره های انضباطی سخت نگذارید چرا که فرزند ها یک انسان است و پیچیدگی های فراوانی در روح او وجود دارد.

(ب) اعتقاد به آموزه های غربی در عرصه ی تربیت:

ما آزادی را در میان رفتارهای محبتی بررسی کردیم کسانی که به کودکانشان آزادی نداده اند باید علاوه بر توجه به نکته «الف» و «ب»، در رفتار با فرزند خود به شیوه های ابراز محبت توجه بیشتری داشته باشند و فرزند خود را از این جهت سیراب کنند.

۱. در بخش پنجم از کتاب دوم همین مجموعه به صورت مفصل درباره شیوه های ابراز محبت سخن گفته ایم

د) بزرگداشت شخصیت

شاید فرزند شما از مرز کودکی عبور کرده و حتی به نوجوانی رسیده باشد. یکی از اصلی ترین مسائل دوره نوجوانی احساس نیاز به احترام است نوجوان دوست دارد که دیگران او را بزرگ ببینند و او را یک انسان، بزرگ به حساب آورند. او توقع دارد رفتارهای دیگران با او محترمانه باشد. این احترام باید در صدا زدن نوع درخواستهایی که از او می شود شیوه برخورد با اشتباهاتش در تصمیم گیری هایی که به او هم مربوط می شود و ... خود را نشان دهد.

نوجوانانی که دوره کودکی خود را با آزادی طی نکرده و به آثار منفی آن مبتلا شده اند بیش از دیگران در معرض بی احترامی و خُرد شدن شخصیت هستند رابطه اینها با پدر و مادرشان، به جهت وجود آثار منفی محدودیت همیشه آماده تنش است. پدر و مادر اگر تاب تحمل رفتارهای ناهنجار او را نداشته باشند در میان این تنشها شخصیت نوجوان را زیر پا میگذارند تحقیر، نوجوان وقتی در کنار آثار منفی باقی مانده از دوران کودکی قرار می گیرد دنیایی از خطرهای تربیتی را برای او به وجود می آورد؛ اما احترام به شخصیت وقتی در کنار رفتارهای محبت آمیز قرار می گیرد تا اندازه فراوانی از آثار منفی محدودیت در دوران کودکی کم می کند.

ادامه آزادی پس از هفت سالگی

بحث آزادی معمولاً برای سنین زیر هفت سال مطرح می شود در همین جا ممکن است پرسشی پیش بیاید که آیا پس از عبور کودک از هفت سالگی باید آزادی را به طور کلی از کودک، سلب کرد؟ در پاسخ به این، پرسش به چند نکته باید توجه کرد:

الف) آزادی در هر سنی، متناسب با خودش

همان طور که پیش از این هم گفته شد، کودک وقتی در هفت سال اول زندگی آزادی را به معنای حقیقی خود تجربه کرد پس از هفت سالگی آماده پذیرش امر و نهی پدر و مادر خود میشود؛ اما اگر پدر و مادر پس از هفت سالگی در همه امور فرزند خود دخالت کرده، به طور کلی آزادی را از او سلب کنند، به شدت در رابطه میان پدر و مادر و فرزند تأثیر منفی میگذارد.

انسان در هر سنی، باید میزانی از آزادی را داشته باشد. آزادی دادن در زیر هفت سال به معنای زندانی کردن پس از هفت سالگی نیست.

آنچه در سنین بالا محدود می شود، آزادی هایی است که اختصاص به کودکان دارد مثلاً ما به فرزند بالای هفت سال خود اجازه نخواهیم داد که روی دیوار خط بکشد یا این که کتابش را پاره کند و یا با غذایش مثل یک کودک دو ساله بازی کند یا این که وسط سالن آب بازی کند و ... البته بسیاری از این محدودیتها به صورت طبیعی و از درون خود فرزند به وجود می آیند؛ یعنی وقتی او به مدت هفت سال در این محدوده ها آزاد بود، دیگر خودش تمایل به این کارها نخواهد داشت. این یک نکته کلیدی است.

(ب) آموزش غیر مستقیم

فرزند در این سنین نیازمند یادگیری برخی امور مثل نظم برنامه ریزی در امور درسی مدیریت تماشای تلویزیون، زمان بندی خواب و بیداری، برنامه داشتن برای بازی و ... می شود. در این موارد پدر و مادر باید وارد شوند و به شیوه های گوناگون به کودک آموزش دهند. آموزش در این سنین به این معنا نیست که همیشه با گزاره های دستوری، یعنی با امر و نهی این کارها را بر فرزند تحمیل کنیم استفاده از گزاره های تصویری و گزاره های توصیفی از اصلی ترین راه های آموزش این مسائل به فرزندان است.

(ج) خطر دخالت های افراطی

کسانی که در تک تک کارهای فرزندان بالای هفت سالشان به وسیله امر و نهی دخالت میکنند دو فرصت بزرگ را از فرزند خود میگیرند اول فرصت تجربه است ما باید اجازه بدهیم که فرزندانمان برخی از امور را تجربه کنند تا این تجربه برایشان پختگی را به دنبال داشته باشد دوم فرصت فهم

است معمولاً در گزاره های دستوری یا همان امر و نهی دلیل کارها بیان نمیشود فرزند کم تجربه، اگر با گزاره های ، توصیفی متوجه دلیل انجام دادن یا عدم انجام کارها نشود معلوم نیست تا چه زمانی تحت فشار گزاره های دستوری، انگیزه انجام دادن کارهایی را داشته باشد که شما از او خواسته اید.

والدینی که فرزندانشان از هفت سالگی گذشته اند و دیگر تصمیمی برای فرزند آوری ندارند به سه دلیل باید نسبت به این مسائل آگاهی لازم را داشته باشند :

دلیل ۱- : در گذشته شیوه تربیت فرزندان از پدر مادر بزرگها به پدران و مادران منتقل می شده ولی امروزه به دلیل اینکه بچه ها خود را با سواد تر از والدین میدانند باعث قطعی این امر شده اند و تربیت بر اساس شیوه های مدرن صورت گرفته است و مهمترین مسئله در تربیت کودک انتخاب همسر مناسب میباشد، که تأثیر ویژه ای دارد، یکی از اصلی ترین مشکلات میان زن و شوهر های امروزی اختلاف نظر در تربیت فرزندان است. مثلاً یکی معتقد است محبت بچه را لوس می کند و دیگری محبت را نیاز فرزند می داند یکی اعتقاد به مهد کودک دارد و دیگری مخالف این امر است

دلیل ۲-: بسیاری از مشکلات تربیتی در دوران پس از هفت سال، ریشه در توجه نکردن به نیاز آزادی از تولد تا ۷ سال دارد

دلیل ۳ : تربیت صحیح باید دغدغه اصلی خانواده باشد و باید به بچه ها هم محبت کرد و هم آزادی داد. چون بچه ها به کسانی که به آنها آزادی می دهد دوست می شوند و از کسی که آزادیشان را سلب کند فرار میکنند. آزادی را نباید یک توقع زیاده خواهانه از سوی کودکان داشت چون یکی از اصلی ترین عوامل شکوفایی استعدادها کودک بازی است.

نتیجه گیری

پدر و مادر نقش اساسی در تربیت کودک به عهده دارند. روش های تربیتی متعددی برای تربیت کودکان در کتب متعدد تربیتی ذکر شده است که نویسندگان آنها روان شناسان تربیتی غربی هستند. برای تربیت کودکان با اصول و فرهنگ اسلامی و ایرانی نیاز است که روش های تربیتی اسلامی مورد توجه ویژه قرار گیرد. از مهم ترین اصول تربیتی کودکان در روش اسلامی عبارتند از: آزاد گذاشتن کودک و محبت به او. در واقع دوست داشتن و اختیار، در تعالی و به کمال رساندن کودک با توجه به معرفت قرآنی نقش اساسی دارند.

پژوهش حاضر در صدد پاسخ به این پرسش است که نقش محبت و آزاد گذاشتن کودک در تربیت کودکان چیست؟ و در پاسخ به این پرسش به این موارد رسیده است:

آثار محبت به کودک عبارتند از:

۱. همسان سازی
۲. ایجاد روحیه تبعیت
۳. بالا رفتن آستانه تحمل و کم شدن توقع
۴. پیشگیری از انحراف
۵. آموزش محبت ورزی
۶. ایجاد رابطه عاطفی میان کودک و والدین
۷. تخلیه انرژی و رسیدن به آرامش
۸. دستور پذیری، پاسخ دادن به حس کنجکاوی کودک
۹. کمک به استقلال کودک
۱۰. کمک به بزرگ شدن

فهرست منابع

۱. قرآن کریم
۲. ابو الفضل جمال الدين محمد بن مكرم بن منظور (۶۳۰_ ۷۱۱ ق)
لسان العرب، بيروت: دار صادر، ۱۴۱۴ق، سوم.
۳. امام صادق منسوب به ايشان مصباح الشريعة، بيروت مؤسسه اعلمی، ۱۴۰۰ق، اول
۴. برقی، احمد بن ابو عبد الله محمد بن خالد (م ۲۷۴ ق) ، المحاسن ، تهران: دار الكتب الإسلاميه ، ۱۳۷۰ق ، اول.
۵. جوادى ،آملی عبد الله فطرت در ، قرآن : تحقيق محمد رضا مصطفى پور قم اسرا: ۱۳۸۷ ش اول
، محمد بن حسن (۱۰۳۳) - (۱۱۰۴ق) ، الجواهر السنية فى .
۶. حرّ عاملی، محمد بن حسن الأحاديث القدسيّة، تهران: انتشارات دهقان بی تا
۷. الفصول المهمة فى أصول الأئمة (تکملة الوسائل)، قم، مؤسسه آل البيت ، ۱۳۷۲ ش، دوم.
۸. وسائل الشيعة ، قم: مؤسسه آل البيت ، ۱۳۷۲ ش، دوم.
۹. حلّی احمد بن فهد (۷۵۷ - ۸۴۱ق) ، عدة الداعی و نجاح الساعی :تهران: دار الكتاب اسلامی، ۱۴۰۷ق، اول
۱۰. شریف رضى، محمد (۳۵۹) - (۴۰۶ ق)، نهج البلاغة ، قم دار الهجرة بی تا، پنجم
۱۱. سه جلد اول من دیگر ما از محسن عباس ولدی